

А.Қ. Нұржанова, Л.С. Серікова

*М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университеті, Орал, Қазақстан
(E-mail: Aina_ask@mail.ru)*

Қазақстанда медиация институтын дамытудың ерекшеліктері

Мақалада еліміздің азаматтық іс жүргізу құқығындағы медиация арқылы дауларды шешудің теориялық және тәжірибелік мәселелеріне жүйелі түрде зерттеу жүргізілді. Еліміздегі медиация институтының қалыптасуы мен дамуының ерекшеліктері зерделенген. Авторлар қазақ қоғамындағы билер институтымен сабақтастығын ашып көрсету және көне дәстүрді жаңғыртып, билер сотының мүмкіндіктерін еліміздегі татуластыру рәсімдеріне енгізу мәселелеріне тоқталған. Азаматтық іс жүргізудегі медиация тәртібімен дауды реттеу мен бейбіт келісім жасаудың ұқсастықтары мен ерекшеліктері анықталды. Жүргізілген зерттеу — азаматтық процестік құқықтың маңызды институттарының бірін, яғни медиация рәсімін, жүзеге асыруда орнатылатын құқықтық қатынастардағы делдалдың қатысуымен өткізілетін татуластыру рәсімі қағидаттарының ерекше маңыздылығын көрсетіп отыр. Медиацияның қоғамдық дамудың бастау көзі болып табылатын өткір карама-қайшылықтар сияқты жанжалдарды реттеуде болатын әдістерін анықтаған. Нормативтік және доктриналды сипаттағы медиацияның құқықтық негіздерін зерттеу барысында олардың өзара іс-әрекеті мен арақатынасының деңгейі анықталды. Құқыққолдану тәжірибесінде татуластыру рәсімінің сәтті қолданылуы қатысушы тараптардың медиация рәсіміне, еліміздегі медиативтік практиканың сәтті дамығандығының көрсеткіші болып табылатын медиатордың өзіне сенуімен байланысты. Медиация адамдар арасындағы адамгершілік және іскерлік қатынастарды сақтау сияқты, одан маңыздырақ мақсаттарға қызмет етеді. Партисипативтік рәсім заңды және жеке тұлғалардың азаматтық, еңбек, отбасылық, басқа да құқықтық қатынастардан туындаған азаматтық-құқықтық дауларда өркениетті елдерде қолданылуы түрлі балама тәсілдерді тәжірибеге енгізуі де анықталды.

Кілт сөздер: медиация, медиатор, партисипативтік рәсім, соттағы татуластыру рәсімі, судья, қорғаушы, Қазақстан халқының Ассамблеясы, кассациялық инстанция, Халықаралық құқық қорғау орталығы, мемлекеттік баж, сот шығындары.

2014 ж. Жоғары Сот Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексінің жобасын құруға және сот процесінде медиацияны енгізу бойынша азаматтық қоғамның пікірін зерттеу қажеттілігіне байланысты «Соттағы татуластыру рәсімі» экспериментін жүргізді. 2014 ж. медиация кәсіпқой медиатор мен судьяның қатысуымен сәтті қолданылды.

Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексінің 17-т. татуластыру рәсімдері қарастырылған [1]. Соттардың тараптардың татуласуы үшін шаралар қолданатындығы, дауды процестің барлық сатыларында реттеуде оларға жәрдемдесетіндігі туралы айтылған.

Тараптар татуласу келісімін, дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы келісімді немесе дауды партисипативтік рәсімдер тәртібімен реттеу туралы келісімді жасап, ҚР-ның Азаматтық процестік кодексінде белгіленген тәртіппен өзге де тәсілдерді пайдалана отырып, дауды өзара талаптардың толық көлемінде не бір бөлігінде реттей алады. Тараптар сот кеңесу бөлмесіне кеткенге дейін бірінші, апелляциялық, кассациялық сатылардағы соттарда дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы өтінішхат беруге құқылы. Тараптардың дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы өтінішхаты, егер бұл қосымша процестік әрекеттерді және істі қарауды тоқтата тұруды талап етпесе, кассациялық сатыдағы сотта берілуі мүмкін. Тараптар кассациялық сатыдағы соттағы өтінішхатпен бір мезгілде дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы келісімді ұсынуға тиіс. Медиатор медиацияны жүргізу туралы өтінішхатты берген және тараптардың медиатормен жасасқан шарты бірінші және апелляциялық сатылардағы соттарға ұсынылған жағдайда іс бойынша іс жүргізу бір айдан аспайтын мерзімге тоқтатыла тұрады. Ал бірінші немесе апелляциялық сатыдағы судья медиацияны өткізу туралы өтінішхатты берген кезде сот іс бойынша іс жүргізуді он жұмыс күнінен аспайтын мерзімге тоқтата тұруға құқылы. Бірінші сатыдағы сотта медиацияны өткізу үшін іс басқа судьяға беріледі. Тараптардың өтінішхаты бойынша медиацияны іс жүргізуінде іс жатқан судья өткізуі мүмкін. Медиацияны апелляциялық сатыдағы сотта өткізу үшін іс, әдетте, соттың алкалы құрамындағы судьялардың біріне беріледі. Медиацияны өткізетін судья медиация өткізілетін күнді тағайындайды және тараптарға оның өткізілетін уақыты мен орны туралы хабарлайды. Сотта медиацияны өткізу хаттамасы жүргізілмейді.

Егер дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы келісім сот актісін орындау сатысында жасалса, ол сот актісінің орындалатын орны бойынша бірінші сатыдағы сотқа немесе көрсетілген сот актісін қабылдаған сотқа бекітуге ұсынылады. Іс жүргізуінде іс жатқан судья (сот құрамы) дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы келісімнің мазмұнын тексереді және оны бекіту және іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы ұйғарым шығарады. Егер тараптар медиация тәртібімен келісімге қол жеткізбесе немесе келісімнің шартын сот бекітпесе, істі талқылау жалпы тәртіппен жүргізіледі.

Тараптар сот кеңесу бөлмесіне кеткенге дейін дауды партисипативтік рәсім тәртібімен реттеу туралы өтінішхатты мәлімдеуге құқылы. Партисипативтік рәсім екі тараптың да адвокаттарының дауды реттеуге жәрдемдесуімен тараптар арасында келіссөздер жүргізу арқылы судьяның қатысуынсыз өткізіледі.

Іс жүргізуінде іс жүргізіп жатқан судья (сот құрамы) дауды партисипативтік рәсім тәртібімен реттеу туралы келісімнің мазмұнын тексереді және оны бекіту және іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы ұйғарым шығарады. Егер тараптар партисипативтік рәсім тәртібімен келісімге қол жеткізбесе немесе сот келісім шартын бекітпесе, істі талқылау жалпы тәртіппен жүргізіледі.

Сонымен қата ҚР-сы Жоғарғы Соты Төрағасының 2016 жылғы 16 қыркүйектегі № 6001-16-7-4/186 өкімімен бекітілген татуластыру рәсімдерін қолдану бойынша әдістемелік ұсынымдар дайындалған болатын. Әдістемелік ұсынымда татуластыру рәсімдерін жасаудың тәртіптері егжей-тегжейлі көрсетілген.

Қазіргі уақытта медиация түсінігі біздің күнделікті өмірімізге енді деп үлкен сенімдікпен айтуға болады. Жаңа редакцияда Азаматтық процестік кодекстің қабылдануына орай 2016 жылдың қаңтар айынан бастап медиацияның қолданылу мүмкіндігінің аясы кеңейді. Қазіргі уақытта бірінші және апелляциялық инстанциядағы сот процесінің алғашқы сатысында медиацияны сот та өкізе алады. Талап арызды беру кезінде төленген мемлекеттік баж толық көлемде, ал кассациялық инстанцияда 50 % көлемінде қайтарылады.

2016 жылдың 9 айы ішінде медиация жолымен қысқартылған азаматтық істердің саны 13372 құраса, 2015 жылдың осындай уақыт ішінде оның саны 4760 болған болатын.

Қазіргі уақытта республикада 967 кәсіпқой емес және 1920 кәсіпқой медиатор қызмет етуде, олардың 2016 жылдың 9 айы ішінде жеке немесе істің сотта қаралуы кезінде реттеген даулар саны 9000-ға жетеді. Медиация институтының әрі қарай дамуы қоғамдағы барлық өзара қарым-қатынастардың қолайлы болуына өз септігін тигізеді.

Медиация институтын дамытуда «Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры және т.б. квазимемлекеттік кәсіпорындар белсенділік танытып отыр. «Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры 1100 медиаторды оқытқаны мәлім [2].

Медиация судья да, төреші де, қорғаушы да емес, екі тарапқа тиімді ортақ шешімді қабылдауға көмектесетін тараптар арасындағы келіссөздерді ұйымдастырушы, жанжалдасушы тұлғалардың арасындағы келісім рәсімінің қатысушылары.

Қазіргі уақытта Қазақстанда кәсіпқой және кәсіпқой емес медиаторлардың біртұтас тізілімі жоқ. Қазақстан Республикасының аумағында медиацияны жүзеге асыратын медиаторлардың ұйымында өзінің кәсіпқой медиаторлар тізілімі бар. Кәсіби емес негізде медиацияны жүзеге асыратын медиаторлардың кәсіпқой емес тізілімін аудан (облыстық маңызы бар қала), қаладағы аудан, аудандық маңызы бар қала, кент, ауыл, ауылдық округ әкімі жасайды.

Медиацияны өткізу бойынша медиаторлар қызметін материалдық, ұйымдастырушылық-құқықтық жағынан қамтамасыз ету үшін және басқа да жағдайларды жасау үшін ҚР «Коммерциялық емес ұйымдар туралы» Заңымен бекітілген тәртіпке сәйкес, коммерциялық емес, мемлекеттік емес, өзін-өзі қаржыландыратын, өзін-өзі басқаратын бірлестіктер түрінде медиаторлардың ұйымдары құрылады. Медиаторлар ұйымдары медиация бойынша тиісті даярлықтан өткені туралы құжат (сертификат) бере отырып, медиаторларды кәсіби даярлауды және олардың біліктілігін арттыруды өткізуге құқылы. Медиаторлардың ұйымына немесе медиаторлар қоғамдастығына (одағына) кіру ерікті түрде жүзеге асырылады. Медиаторлардың ұйымына немесе медиаторлар қоғамдастығына (одағына) кіру жарнасын төлеуге тыйым салынған. Тәжірибе көрсетіп отырғандай, жалпы және құқықтық мәдениеті анағұрлым жоғары жерлерде медиация кең таралған, себебі ол азаматтық қоғамның қалыптасуына септігін тигізеді. Қазақстанда медиация Заңының қолданысқа енгеніне 5-6 жыл болса да, енді ғана ұйымдар мен халықтың арасында медиация туралы түсінік пайда бола бастады.

Медиацияның даму болашағы өте зор, себебі медиация жанжалдасушы тараптарға қолайлы шешім қабылдайтын икемді рәсім. Медиация тәртібімен дауды реттеу мен бейбіт келісім жасаудың ұқсас жақтары бар. Егер бейбіт келісімшарттары талап арыз шеңберінен тыс болса, сот бейбіт келісімді бекітпейді, оның үстіне заңнама тәртібінде соттың бейбіт келісімді жартылай бекітуі қарастырылмаған. Медиация кезінде тараптар айтылған ұстанымдардан бастартып, дауды реттеудің түрлі жолдарын қарастыра алатындығы — медиацияның, бейбіт келісімге қарағанда, пайдалылығы жағынан айырмашылығы бар екенін көрсетеді.

Дауды реттеу туралы медиативтік келісім сот процесі барысында да, соттан тыс тәртіпте де жүзеге асырылады. Тараптардың соттан тыс тәртіпте жасаған медиативтік келісімдердің азаматтық-құқықтық келісімшартпен тең күші бар, сол себепті тараптардың бірі келісімді орындауға бастартқан жағдайда, мүдделі тарап жеңілдетілген (жазбаша) іс жүргізу тәртібіне сәйкес, келісім бойынша міндетті орындау туралы шағымымен сотқа жүгінуге құқығы бар. Осыған орай істің сотта қаралуы аясында медиацияның жүзеге асырылуы тиімдірек және оның үстіне төленген мемлекеттік баж төлеген тұлғаға қайта қайтарылады. Егер тараптың бірі сотпен бекітілген медиативтік келісімнің шартын орындамаса, онда екінші тарап медиативтік келісімді мәжбүрлі түрде орындату туралы шағыммен сотқа жүгінуге құқы бар. Азаматтық іс бойынша азаматтық, еңбек, отбасылық және басқа да құқықтық қатынастардан туындаған дауларды реттеу бойынша медиация рәсімінің басталуының өзі белгілі бір іс бойынша сот ісін тоқтатуға негіз бола алады. Осылайша тараптар сот процесі барысында «үзіліс» алуға және тараптар үшін өзара тиімді шешімді табу үшін жалпы алғанда 2 айға істі тоқтатуға құқы бар.

Онша ауыр емес және ауырлығы орташа санаттағы қылмыстық істерді сот, анықтау және тергеу органдары тараптардың медиация тәртібімен келісімге келуі негізінде қысқартады. Қылмыстық сот өндірісінің басты міндеттерінің бірі — татуластыруға ықпал ету. Медиация жеке, қылмыстық құқықта көтермелеу әдісі, қылмыспен күресте ымыраға келу институты ретінде танылады. Көрсетілген талаптарға толық мәнде екі қылмыстық-құқықтық институт жауап береді: шын өкіну және жәбірленушімен татуласу. Медиация институтына жалпы Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 88-1 бабында көрсетілген нормалар жатқызылады.

ҚР ПМ-ң ресми мәліметтері бойынша, «Медиация туралы» Заңының өз күшіне енгеннен бастап, осы рәсіммен республика бойынша қысқартылған істер санының көбею заңдылығы байқалып отыр [3] (кестені қара).

К е с т е

Қысқартылған істер саны

Жылдар	Медиация тәртібімен қысқартылған істер саны
2011	2
2012	18
2013	182
2014	1611
2015	3066

Елімізде медиацияны қолданудың аясын кеңейту және оны насихаттау бағытында сот жүйесінің қосып жатқан үлесін атап өткен жөн.

Бүгінгі күні сот жүйесін одан әрі жетілдіру тарапына ерекше көңіл бөлініп, заңнамаларға өзгерістер енгізілді, оның ішінде дауларды шешудің балама амалдарын қолдану аясын кеңейтуге айрықша мән беру басты талапқа айналып отыр.

Әрі қарай медиация институтын дамыту бойынша Батыс Қазақстан облысында атқарылып жатқан жұмыстарға тоқталып кетуді жөн көрдік. Осы ретте, Батыс Қазақстан облыстық сотымен медиация туралы заңының өз деңгейінде жүзеге асырылып, бітімгершілік рәсімдерін арттыру мақсатында біраз шаралар атқарылды. Бітімгершілік рәсімін одан әрі дамыту мақсатында 2017 жылдың 20 ақпанында Батыс Қазақстан облыстық соты, БҚО Орал қаласының Ішкі істер басқармасы, Орал қаласының прокуратурасы және «Медиаторларды жетілдіру орталығы» РҚБ-нің кәсіпқой медиаторы арасында сотқа дейін тергеу сатысында тараптардың татуласуына байланысты қылмыстық істерді қысқарту туралы Ынтымақтастық меморандумына қол қойылды. Аталған

Меморандумда бітімгершілік рәсімдер институтын нығайту, дауды шешудің балама тәсілдерін қолданудың оң тәжірибелерімен алмасу, насихаттау, бітімгершілік рәсімдерін қолдану саласында өзара қолдау көрсету және ықпал ету, сотқа дейінгі тергеу сатысында бітімгершілік рәсімін бекітудің салдарын түсіндіру шаралары қарастырылған. Осы Меморандум аясында Орал қаласының Ішкі істер басқармасының ғимаратында медиатор кабинеті ресми түрде ашылды. Медиатор кабинеті қажетті көрнекі құралдармен жабдықталған және кәсіби медиатор қызметінің ерекшеліктері мен сотқа дейінгі мәмілеге келу шаралары, қандай жағдайда медиатор көмегі қажет болатыны, медиаторға кімнің жүгінетіні, медиаторға хабарласқан азаматтарға берілетін көмектер жөнінде ақпараттық көрнекілікпен қамтамасыз етілген. Кабинетте екі кәсіби медиатор қызмет атқарады.

Орал қаласында Қалалық ішкі істер басқармасының тергеу және анықтау бөлімдерімен, Орал қаласының Прокуратурасымен 2016 жылдың 12 айында сотқа дейін тергеу сатысында ақтаумен байланысты емес істер бойынша 2520 қылмыстық іс қысқартылған. Тараптардың татуласуына байланысты медиация тәртібімен 629 іс қысқартылып, барлық қысқартылған істердің 25 %-ын құраған. Оның Орал қаласының Ішкі істер басқармасымен 314, Орал қаласының Прокуратурасымен 315 іс сотқа жетпей медиация заңын қолданумен қысқартылған.

2017 жылдың екі айында қалалық Ішкі істер басқармасы және прокуратурасымен ақтаумен байланысты емес істер бойынша 378 қылмыстық іс қысқартылса, оның 145-сі медиация тәртібімен қысқартылып, 39 % құрады. Орал қаласының Ішкі істер басқармасымен 107, Орал қаласының Прокуратурасымен 38 іс сотқа жетпей медиация заңын қолданумен қысқартылған.

Сонымен қатар облыс бойынша Батыс Қазақстан облысының жергілікті аудандық құқық қорғау органдарымен 2016 жылдың 12 айында ақтаумен байланысты емес істер бойынша 4409 қылмыстық іс қысқартылған. Оның 783-і медиация заңын қолданумен жүзеге асып, барлық қысқартылған істердің 18%-ын құраған. Оның ішінде аудандық ішкі істер бөлімдерімен 431 іс, аудандық прокуратура органдарымен 352 іс сотқа жетпей медиация рәсімін қолданумен қысқартылған.

2017 жылдың екі айында жергілікті аудандық құқық қорғау органдарымен сотқа дейін тергеу сатысында 557 іс қысқартылса, оның 159 медиация рәсімін қолданумен жүзеге асып, барлық қысқартылған істердің 29 %-ын құрап отыр. Оның ішінде аудандық ішкі істер бөлімдерімен 75 іс, аудандық прокуратура органдарымен 84 іс сотқа жетпей медиация рәсімін қолданумен қысқартылды.

Жалпы республика соттарында істерді татуластыру рәсімдері арқылы реттеу және қарау бойынша соңғы жылдары ілгерілеу байқалады. Мысалы, Батыс Қазақстан облысы соттарымен татуластыру рәсімдерін қолдану арқылы істерді қарау қарқыны өсуде. Оны статистикалық мәліметтерден байқауға болады. 2016 жылдың 12 айы бойынша облыс соттарымен 1392 азаматтық іс татуластыру рәсімдерін қолдану арқылы қаралған. Соның ішінде бейбіт келісімге келу арқылы – 225 іс, медиация тәртібімен – 1159, ал партисипативтік тәсіл арқылы 8 іс болып отыр. Бұл көрсеткіш жалпы қаралған 27090 азаматтық істің 5,1 % құрап отыр.

Медиация қызметін одан әрі дамыту, халық арасында медиацияның бағыт-бағдарын түсіндіру, әлеуметтік шиеленістерді болдырмау және өңірде қоғамдық келісімді нығайту іс-шаралары облыс әкімдігі мен облыстық сот арасында ынтымақтастық туралы меморандум шеңберінде тиімді жүзеге асырылуда. Облыстық сот және облыстық ассамблея хатшылығы арасындағы бекітілген бірлескен тәжірибелік іс-қимыл жоспары аясында біраз тыңдырылымды жұмыстар атқарылды.

Республикамызда медиация институтын мемлекет тарапынан қолдаудың бір қадамы – ол Қазақстан халқы Ассамблеясының осы жұмысқа жұмылдырылуы деп айтуға болады. Елбасы Н.Назарбаев Қазақстан халқы Ассамблеяның XXIV сессиясында медиацияны дамыту – Ассамблеяның негізгі бір бағыты екендігін айқындап берген болатын. Елбасымыздың осы бағыттағы тапсырмасы және мемлекетіміздің дамуына және ел болашағына бағытталған келешек үшін маңызды «Бес институционалдық реформа бойынша 100 нақты қадам» Ұлт жоспарын өңірімізде орындалуын жүзеге асыру мақсатында 2016 жылдың 22 сәуірінде Батыс Қазақстан облысының әкімдігі мен Батыс Қазақстан облыстық соты арасында өзара ынтымақтастық туралы меморандумға қол қойылды. Меморандумда сот қызметінің кейбір бағыттары бойынша, оның ішінде дауларды шешудің балама амалдарын қолдану аясын кеңейту, ақпараттық технологияларды сот ісін жүргізуде кеңінен қолдану мәселелері қарастырылған.

2016 жылдың 30 маусымындағы Жоғарғы Сотпен Қазақстан Халқы Ассамблеясы арасында татуластыру рәсімдері саласын дамыту туралы өзара әріптестік меморандумының орындалуын жүзеге асыру бағытында арнайы жұмыс тобы құрылып, Батыс Қазақстан облысы халқы Ассамблеясымен және Облыстық сотпен бекітілген қадамдық іс-шаралар жоспары мен медиа-

жоспар әзірленді. Жоғарыда көрсетілген жоспарлы іс-шаралардың нәтижесінде «Қоғамдық келісім» коммуналдық мемлекеттік мекемесінде медиация бөлмесі ашылып, техникалық құрал-жабдықтармен және әдістемелік әдебиетпен қамтамасыз етілді. Қазіргі таңда медиация бөлмесі толыққанды жұмыс жасауда.

Облыс бойынша 150 медиация кабинеті ашылды. Оның 6-уы қалада, 14-і аудан орталығында, 130-ы ауылдық округтерде жұмыс істеуде. Бұл жұмысқа 224 кәсіби емес медиаторлар тартылды. Қазіргі уақытта Батыс Қазақстан халқы Ассамблеясында 268 медиатор (40 — кәсіби, 224 — кәсіби емес, 4 — доғарыстағы судья) кіретін кәсіби және кәсіби емес медиаторлардың тізімі жасақталды. Қазіргі уақытта облыстағы медиация кабинеттерімен азаматтар арасында 2000-нан аса медиациялық келісім орнатылған. Республикада Қазақстан халқы Ассамблеясы, соның ішінде БҚО ҚХА медиацияны дамыту және оны насихаттау мақсатында түрлі мемлекеттік және мемлекеттік құрылымдармен жүйелі жұмыс бастауда. Облыстық «Орал өңірі» мен «Приуралье» газеттерінде, «Қазақстан-Орал» телеарнасында арнаулы айдарлар ашылып, медиажоспарға сәйкес медиация саласына қатысты мәселелер талқылануда. Облысымыздың судьялары тарапынан халыққа «Медиация» заңын жетік түсіндіру жұмыстарын жандандыру бағытында ұтқыр топ құрылып, татуластыру рәсімдеріне арналған бұқаралық ақпарат құралдарына жариялымдар жариялануда. Осы бағыттағы насихат және медиация мәселесі бойынша халық арасында түсіндіру жұмыстарын жүргізу аясында облыстық соттың тапсырысымен жергілікті «ТДК-42» телеарнасында қазақ және орыс тілінде баяндалатын «Заң үстемдігі» арнайы тележобасы дайындалып, дауларды шешудің балама амалдары, медиация жөніндегі бағдарламаның көрсетілімі көрермендерге ұсынылды.

Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты мен Қазақстан халқы Ассамблеясы арасында өзара Ынтымақтастық туралы меморандумының сотқа дейінгі және соттан тыс дауларды реттеу институттарын дамыту бойынша іс-қимыл жоспарын жүзеге асыру мақсатында «Медиация күні» республикалық акция шеңберіндегі Қазақстан халқы Ассамблеясының қолдауымен 05.08.2016 ж. Достық үйінде «Медиация институтын дамыту» тақырыбына облыстық форум өткізілді. Іс-шара Қазақстан халқы Ассамблеясының кәсібінің басты бағыттарының бірі болып табылатын медиацияның дамыту мақсаты мен міндеттерін, дауларды шешудің тиімді тәсілі екенін түсіндіруге, медиация институтын насихаттауға бағытталды. Форум соңында үздік медиаторлар алғыс хаттармен марапатталды. Дауларды сотқа дейін және соттан тыс реттеу институттарын белсенді енгізу және жан-жақты дамыту мақсатында, сонымен қатар халықтың әлеуметтік тұрғыдан әлжуаз топтарына ақысыз құқықтық және медиаторлық көмек көрсетуге ықпалдастық таныту шеңберінде Батыс Қазақстан облыстық соты және «Халықаралық құқық қоғау орталығы» қоғамдық бірлестігі арасында 2016 жылдың 9 желтоқсанында өзара ынтымақтастық туралы меморандумына қол қойылды [4].

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты Төрағасының 2017 жылғы 26 қаңтардағы № 6001-1-17-7-4/16 өкімімен «Даулардың жекелеген санаттары бойынша дауларды (жанжалдарды) медиация тәртібімен сотқа дейінгі реттеуді енгізу бойынша пилоттық жобаны іске асыру туралы» ереже бекітілген болатын [5]. Даулардың жекелеген санаттары бойынша дауларды (жанжалдарды) медиация тәртібімен сотқа дейінгі реттеуді енгізу бойынша пилоттық жобаны іске асыру туралы ереже Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексіне және «Медиация туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес әзірленген және оның мақсаттарын, міндеттерін және тәртібін анықтайды.

Пилоттық жобаның мақсаты даулардың (жанжалдардың) жекелеген санаттарын медиация тәртібімен сотқа дейінгі реттеуді азаматтық сот ісін жүргізуге енгізу болып табылады. Ал міндеттері: 1) татуластыру рәсімдерін қолдану аясын кеңейту; 2) азаматтардың сот шығындарын барынша азайту; 3) халықтың соттан тыс дауды (жанжалды) реттеу мүдделілігін анықтау болып табылады.

Аталған жоба бойынша медиация жүргізу болып табылатын даулардың (жанжалдардың) санаты келесі:

– баланың мүдделеріне орай (баланың тұрғылықты жерін анықтау туралы, ата-ананың баламен араласу тәртібін анықтау туралы, баланы басқа адамдардан тартып алу туралы, білім алушылардың білім жүйесінде жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру, жоғарғы білім беру жүйесінің күндізгі оқу нысаны бойынша 21 жасқа дейінгі кәмелетке толған балаларды асырауға алимент өндіріп алу туралы);

– Қазақстан Республикасы Еңбек кодексінің 159-б. 1-т. міндетті түрде сотқа дейінгі келісім комиссиясына жүгіну тәртібі көзделмеген еңбек даулары;

– мұрагерлік;

– көршілердің арасындағы жер учаскесінің шекараларын анықтау, пәтерді су басқандығы туралы;

- пәтерден шығару туралы, кондоминиумды басқару мәселелері бойынша;
- некені бұзу және мүлікті бөлу туралы;
- қарыз келісімшарттары бойынша;
- сақтандыру [6].

Пилоттық жобаны жүргізудің қағидаттары, яғни, медиацияны тараптардың келісімі бойынша сотта судья не татуластыру рәсімдерін жүзеге асыратын медиатор жүргізеді. Медиация мынадай қағидаттар негізінде жүргізіледі:

1) еріктілік; 2) медиация тараптарының тең құқылығы; 3) татуластыру рәсімдерін жүзеге асыратын медиатордың тәуелсіздігі мен бейтараптылығы; 4) медиация рәсіміне араласуға жол бермеушілік; 5) құпиялық; 6) қолданыстағы заңнаманың талаптарына сай болуы.

Пилоттық жобаға қатысушылар болып мыналар табылады:

- кәметке толмағандардың істері жөніндегі мамандандырылған ауданаралық соттар;
- азаматтық істер қарайтын аудандық және оларға теңестірілген соттар;
- мамандандырылған ауданаралық экономикалық соттар;
- медиаторлар.

Пилоттық жоба мынадай екі бағыт (сегмент) бойынша іске асырылады:

- 1) ұйымдастырушылық;
- 2) ақпараттық.

Ұйымдастырушылық сегмент судьялар жұмысын ұйымдастыруды көздейді.

Ақпараттық сегмент:

– Жоғарғы Сотының және жергілікті соттардың интернет-ресурстарына даулардың жекелеген санаттары бойынша дауларды (жанжалдарды) медиация тәртібімен сотқа дейінгі реттеуді енгізу бойынша пилоттық жобаны жүргізу туралы ақпаратты орналастыруды, сондай-ақ пилоттық жобаға қатысатын соттардың интернет-ресурстарында пилоттық жоба өткізілетіні туралы тақырыптық бөлімдерді құруды;

– даулардың жекелеген санаттары бойынша дауларды (жанжалдарды) медиация тәртібімен сотқа дейінгі реттеуді енгізу бойынша пилоттық жобаны іске асыру туралы бұқаралық ақпарат құралдары арқылы түсіндіру жұмыстарын жүргізу;

– телевизиялық арналарда медиаторлардың, оның ішінде практик-заңгерлердің және ғалымдардың қатысуымен ақпараттық (пікірталас) алаңдарды құру;

– соттарда даулардың (жанжалдардың) жекелеген санаттары бойынша медиацияны енгізу бойынша пилоттық жобаны жүргізу туралы ақпараттық стендтерді орналастыруды көздейді.

Медиацияны жүргізу тәртібі Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексінің (бұдан әрі – АПК) 48, 174, 179, 180, 194, 201, 246 және 277-баптарының, «Медиация туралы» Қазақстан Республикасы Заңының талаптары ескеріліп және мынадай қағидалармен айқындалады:

1) судья өтініш келіп түскен кезде, АПК-нің 165-б. 16-т. сәйкес, тараптарға хабарлама жібереді, соның ішінде, мыналар көрсетіледі:

– тараптардың істі дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы келісіммен аяқтау құқығы;

– дауды (жанжалды) медиация тәртібімен шешудің басымдықтары туралы;

– пилоттық жобаға қатысу бойынша өз ұстанымдарын жазбаша түрде білдіру қажеттілігі және медиатормен медиация жүргізу туралы тараптардың жасалған жазбаша келісімін 5 (бес) күннің ішінде сотқа ұсыну туралы;

– пилоттық жобаға қатысудан бастартқан жағдайда тараптардың бұл туралы жазбаша өтінішін сотқа жіберу және істі сот талқылауына дайындау туралы ұйғарымда баяндалған іс-әрекеттерді орындауға кірісу қажеттілігі туралы;

– кәсіби және кәсіби емес медиаторлар тізімдері туралы;

– медиация кабинеттері туралы ақпарат беріледі;

2) медиатор медиацияны жүргізу туралы өтінішхатты берген және тараптардың медиатормен жасасқан шарты соттарға ұсынылған жағдайда іс бойынша іс жүргізу АПК-нің 272-б. 7-т. сәйкес 10 жұмыс күнінен аспайтын мерзімге тоқтатыла тұрады;

3) тараптар медиацияны судья өткізетіндігі туралы өтінішхатты берген кезде медиация 10 жұмыс күні ішінде жүргізіледі;

4) татуластыру рәсімдерін жүзеге асыратын медиатор тараптардың келісімімен немесе олардың өтінішхаты бойынша, егер бұл медиацияның мақсаттарына қолжеткізу үшін қажет болса, татуластыру рәсімдеріне басқа адамдарды қатыстыруға құқылы;

5) медиация тараптарының татуластыру рәсімдерін жүргізу кезінде қолжеткізген дауды (жанжалды) реттеу туралы келісім жазбаша нысанда жасалады және оған тараптар қол қояды;

6) келісімде медиация тараптары, даудың (жанжалды) нысанасы, татуластыру рәсімде жүзеге асыратын медиатор туралы деректер, сондай-ақ тараптар келіскен келісімнің шарттары, оларды орындаудың тәсілдері мен мерзімдері, медиацияның құпиялылығы туралы тараптардың міндеттемелері және оларды орындамаудың немесе тиісінше орындамаудың салдарлары қамтылуға тиіс;

7) медиацияны медиатордың жүргізуі кезінде тараптардың дауды (жанжалды) реттеу туралы қолжеткізген келісімі немесе дауды (жанжалды) медиация жолымен шешуге мүмкіндік болмауына байланысты тараптар жазбаша түрде медиациядан бастартуы осы азматтық іс 3 (үш) жұмыс күн ішінде оның іс жүргізуіндегі судьяға жолданады;

8) АПК-нің 277-б. 6-т. және 410-б. сәйкес оның іс жүргізуіндегі іс бойынша судья дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы келісімді бекіту туралы және іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы ұйғарым шығарады;

9) судья дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу және іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы келісімді бекіту туралы ұйғарымда сот АПК-нің 278-б. 3-б. сәйкес мемлекеттік бажды қайтару туралы көрсетеді;

10) егер тараптар медиация жүргізген кезде келісімге қолжеткізбесе, іс бойынша іс жүргізу қайта басталып, істі сот талқылауына дайындау жалпы тәртіппен жүргізіледі. Бұл туралы іс бойынша іс жүргізуді қайта бастау туралы соттың ұйғарымында көрсетіледі;

11) тараптар медиацияны жүргізуден бастартқан жағдайда судья істі соттың талқылауына дайындауды АПК-нің 165-б. белгіленген тәртіпте жүргізеді.

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының азаматтық істер жөніндегі сот алқасы:

1) пилоттық жобаның үйлестірушісі болып табылады;

2) пилоттық жобаны өткізудің әдістемелік және нормативтік қамтамасыз етілуін жүзеге асырады;

3) пилоттық жобаға қатысатын соттарға ақпараттық сипаттағы тиісті материалдарды жолдайды;

4) пилоттық жобаға қатысатын соттардан алынған ақпаратты қорытады.

Пилоттық жобаны жергілікті соттарда өткізуді үйлестіру үшін жауапкершілік облыстық және оларға теңестірілген соттардың азаматтық істер жөніндегі апелляциялық сот алқаларының төрағаларына жүктеледі.

Пилоттық жоба аяқталған соң үйлестіруші Жоғарғы Соттың Төрағасына оның нәтижелері туралы есептік ақпаратты және пилоттық жобаның тетіктерін барлық соттарға енгізудің орындылығы туралы ұсыныстарды береді.

Сонымен қатар Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты Төрағасының 2016 жылғы 16 қыркүйектегі № 6001-16-7-4/186 өкімімен татуластыру рәсімдерін қолдану бойынша әдістемелік ұсынымдар бекітіліп, соттарда татуластыру рәсімдерін қолдануда судьяларға қажетті ереже болып табылып отыр деуге болады [7].

Аталған әдістемелік ұсынымдар Қазақстан Республикасы Азаматтық процестік кодексіне, Қазақстан Республикасы Қылмыстық-процестік кодексіне, «Медиация туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес соттардың татуластыру рәсімдерін біркелкі қолдануын қамтамасыз ету мақсатында әзірленді. Сот тараптардың татуласуы үшін шаралар қабылдайды, процестің барлық сатысында оларға дауды шешуге ықпал етеді. Тараптардың мынадай татуластыру түрлерін: 1) татуласу келісін; 2) медиатордың қатысуымен, сонымен қатар егер медиация сотта жүргізілсе, судьяның қатысуымен медиацияны; 3) екі тараптың адвокаттарының қатысуымен азаматтық сот ісін жүргізу шеңберінде партисипативтік рәсімді қолдана отырып, дауды шешу туралы өтінішхат берулеріне болады.

Жариялылық-құқықтық қатынастардан туындайтын істерді қоспағанда, татуластыру рәсімін қолдана отырып, дауды реттеу туралы өтінішхат кез келген талап қою іс жүргізуі бойынша, егер Азаматтық процестік кодексте немесе заңда өзгеше көзделмесе, берілуі мүмкін. Татуласу келісімі

бірінші, апелляциялық, кассациялық сатылардағы соттарда сот кеңесу бөлмесіне кеткенге дейін сот талқылауының кез келген сатысында, сондай-ақ сот актісін орындау барысында жасалуы мүмкін. Татуласу келісімі жазбаша нысанда жасалады және оған тараптар немесе олардың өкілдері (сенімхатта арнайы көзделген өкілеттіктері болған кезде) қол қояды. Татуласу келісімінің нысаны мен мазмұны АПК-нің 176-бабында көзделген. Егер тараптар құқықтар мен міндеттердің туындауын мән-жайларға байланыстырса, оларға қатысты оның басталуы немесе басталмауы белгісіз болған жағдайда татуласу келісімін кейінге қалдыру шартымен жасауға болмайды.

Тараптардың татуласу келісімін бекіту туралы өтінішхаты сот отырысында тараптардың қатысуымен қаралады. Татуласу келісімін бекітудің құқықтық салдарлары тараптарға оны сот бекіткенге дейін АПК-нің 177-б. 2-б. және 278-б. 2-б. сәйкес түсіндірілуі тиіс.

Егер іс оңайлатылған (жазбаша) іс жүргізуде қаралса, онда сот тараптардың татуласу келісімін бекіту туралы өтінішхатын АПК-нің 278-б. 2-б. көзделген іс бойынша іс жүргізуді тоқтатудың құқықтық салдарымен олардың танысқаны және оларға түсінікті болғаны туралы татуласу келісімінде көрсетілген жағдайда қарауға құқылы. Олар көрсетілмеген кезде сот жалпы тәртіппен талап қою іс жүргізу қағидалары бойынша істі қарауға көшеді. Татуласу келісімін бекіту және іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы АПК-нің 177-б. талаптарына сәйкес сот ұйғарым шығарады. Соттың ұйғарымында: 1) татуласу келісімін бекіту және іс бойынша іс жүргізуді тоқтату; 2) бекітілетін татуласу келісімінің шарты және оны орындау мерзімдері.

Сот шығыстарын АПК-нің 176-б. 4-б. сәйкес бөлу көрсетілуі тиіс.

Егер татуласу келісімінде сот шығыстарын (мемлекеттік бажды және сот шығындарын) бөлу шарты көрсетілмесе, олар АПК-нің 176-б. 4-б. сәйкес өзара өтелген болып танылады. Талап қоюшыға ол төлеген мемлекеттік баждың «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» («Салық кодексі») Қазақстан Республикасының салық кодексінің 548-б. және АПК-нің 109-б. екінші бөлігінің ережелеріне сәйкес қайтарылғаны көрсетілуі тиіс. Татуласу келісімін бекіту туралы ұйғарымға апелляциялық сатыдағы сотқа шағымдануға және наразылық білдіруге болады. Татуласу келісімін бекітуден бастарту туралы ұйғарымға шағымдануға және наразылық білдіруге болмайды. Татуласу келісімімен аяқталған істер бойынша сот актілері кассациялық тәртіппен қайта қаралуға жатпайды. АПК-нің 48-б. сәйкес тараптар сотта қаралып жатқан істі дауды медиация тәртібімен реттеу келісімімен аяқтауы мүмкін. Тараптар медиацияға азаматтық сот ісін жүргізудің барлық сатыларында жүгінуі мүмкін. Төрағалық етуші істі сот талқылауына дайындау кезінде, сондай-ақ АПК-нің 194-б. тәртібіне сәйкес сот талқылауында тараптарға олардың дауды медиация тәртібімен шешу құқығы туралы және осындай әрекеттің салдарын түсіндіреді.

Судья тараптарға медиаторға жүгінуге мүмкіндік береді. Медиация туралы келісімшартта тараптардың ерікті түрде ниеттерін білдіруі медиация рәсіміне қатысудың шарты болып табылады. Медиация рәсімін жүргізу кезінде тараптар қаралып отырған дау бойынша шешім қабылдау үшін елеулі мән-жайларды ашады және олар қолжеткізген келісімшарттарының орындалуы үшін жауапты болады. Медиатордың дау тараптарын міндеттейтін қандай да болмасын шешім шығару өкілеттігі жоқ болғандықтан, тараптар дауды белгілі бір жағдайларға байланысты тоқтату туралы шешімді өздері қабылдайды. Медиатор дәлелдерді зерттемейді және тараптардың талаптарына құқықтық баға бермейді, оның міндеті – тараптар арасында келіссөздер жүргізу үшін жағдайлар жасау, даудың (жанжалдың) мәнін – тараптар даулап отырған мән-жайларды, сондай-ақ барлық қатысушылар үшін қолайлы шарттармен оларды шешудің ықтимал жолдарын талқылауға көмек беру болып табылады. Судьяның қандай да болмасын нысанда тараптарды медиацияға мәжбүрлеуге құқығы жоқ. Іс бойынша тараптардың дауды бірінші және апелляциялық сатыдағы соттарда медиация тәртібімен реттеу туралы өтінішхаты түскен кезде ол соттың кеңесу бөлмесіне кетуіне дейін қанағаттандырылады. Іс бойынша іс жүргізу АПК-нің 272-б. 7-т. сәйкес міндетті түрде бір айдан аспайтын мерзімге тоқтатылады.

Тараптар дауды медиация тәртібімен реттеу туралы өтінішхатты, егер қосымша процестік әрекеттерді және істі қарауды тоқтата тұруды талап етпесе, кассациялық сатыда бере алады. Бірінші сатыдағы сотта медиацияны өткізу үшін іс басқа судьяға беріледі. Тараптардың өтінішхаты бойынша медиацияны іс жүргізуінде қарап отырған судья жүргізуі мүмкін. Медиацияны өткізетін судья медиацияның өтетін күнін тағайындайды және тараптарды оның өтетін уақыты мен орны туралы хабардар етеді.

Соттағы медиация Азаматтық процестік кодекс және «Медиация туралы» ҚР Заңына сәйкес өтеді. Медиацияны іске асыру барысында судья бейтараптылықты және қаралып жатқан дау

тараптарына бірдей қарауды сақтауы тиіс. Медиация соттың қарауында жатқан жеке және (немесе) заңды тұлғалар қатысатын азаматтық, еңбек, отбасылық және өзге де құқық қатынастарынан туындайтын дауларды реттеу кезінде медиация туралы шарт жасалған күнінен бастап күнтізбелік отыз күннен кешіктірілмей аяқталуға тиіс. Қажет болған жағдайда тараптар кейіннен сотқа бірлескен жазбаша хабарлама жібере отырып, медиацияны жүргізу мерзімін күнтізбелік отыз күнге дейін ұзартуы мүмкін, бірақ ол жиынтығында күнтізбелік алпыс күннен аспауға тиіс. Дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы келісім жазбаша нысанда жасалады және оған тараптар немесе олардың өкілдері (сенімхатта арнайы көрсетілген өкілеттіктері бар болған жағдайда) қол қояды. Іс жүргізуінде іс жатқан судья дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы келісімнің мазмұнын тексереді және оны бекіту және іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы ұйғарым шығарады. Медиация тәртібімен дауды реттеу туралы келісім, АПК-нің 180-б. 2-б. бойынша осы келісімді бекіту туралы ұйғарым АПК-нің 176, 177-баптарына, «Медиация туралы» Заңның талаптарына сәйкес келуі тиіс.

Егер дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы келісім сот актісі орындау кезінде бекітілген болса, онда ол сот актісінің орындау жеріндегі бірінші сатыдағы сотқа немесе сол актіні қабылдаған сотқа ұсынылады. Тараптардың дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы келісімін бекіту туралы өтінішхаты сот отырысында іске қатысатын тараптардың қатысуымен қаралады. Қылмыстық процесс барысында медиацияны жүргізу кезінде тараптар қолжеткізген жанжалды реттеу туралы келісім жәбірленушіге келтірілген зиянның орнын толтыру және қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамның жәбірленушімен татуласуы жолымен жанжалды реттеу туралы келісімді білдіреді. Жанжалды реттеу туралы келісім оған тараптар қол қойған күні күшіне енеді. Дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы келісімді (шарт) кейінге қалдыру шартымен жасауға жол берілмейді. Дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы келісімді жасасудың құқықтық салдарлары оны сот бекіткенге дейін АПК-тің 177-б. 2-б. және 278-б. 2-б. сәйкес тараптарға түсіндіріледі. Егер іс оңайлатылған (жазбаша) іс жүргізуде қаралса, онда сот тараптардың татуласу келісімін бекіту туралы өтінішхатын АПК-нің 278-б. 2-б. көзделген іс бойынша іс жүргізуді тоқтатудың құқықтық салдарымен олардың танысқаны және оларға түсінікті болғаны туралы татуласу келісінде көрсетілген жағдайда қарауға құқылы. Олар көрсетілмеген кезде сот жалпы тәртіппен талап қою іс жүргізу қағидалары бойынша істі қарауға көшеді.

Сот дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы келісімді (шартты) бекіту және іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы сот ұйғарым шығарады, онда: 1) дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы келісімнің шарттарын және оларды орындау мерзімін көрсетеді; 2) дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы келісімді бекітеді; 3) іс бойынша іс жүргізуді тоқтатады; 4) сот шығыстарын АПК-нің 176-б. 4-б. сәйкес бөледі. Егер татуласу келісінде сот шығыстарын (мемлекеттік баж және сот шығындарын) бөлу шарты көрсетілмесе, олар АПК-нің 176-б. 4-б. сәйкес өзара өтелген болып танылады; 5) төленген мемлекеттік баждың бюджеттен Салық кодексінің 548-б. және АПК-нің 109-б. 2-б. ережелері ескеріле отырып қайтарылғанын көрсетеді. Дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы келісіммен аяқталған істер кассациялық тәртіппен қайта қаралуға жатпайды.

Жоғарыда көрсетілген ауқымды келешек маңызды іс-шаралардың жүзеге асырылуының одан әрі жалғасын табуы медиацияның шиеленістерді және дауларды шешудің әдісі ретінде насихатталып, келіспеушілік пен дауларды шешудегі табыстыру процедураларының тиімділігі көпшілікке ұғындырылып, медиация институтының іргелі дамуына жол ашады деген сенім мол.

Жоғарыда айтылғандарға сәйкес қажетті құқықтық нәтижеге жету мақсатында дауды реттеудің анағұрлым тиімді әдістерінің бірлескен үлгілеуін қолдана отырып, жанжалдасушы тараптардың нақты бір жағдаяттан шығу үшін таңдаған балама әдісінің авторлық анықтамасы жасалды.

Медиатордың қатысуымен өткізілетін татуластыру рәсімінің негізін салушы идеялардың заңнамалық тұрғыда рәсімделмегендігіне байланысты, медиатордың қатысуымен өтетін татуластыру рәсімі (медиация) қағидастарын жүзеге асыру тиімділігін төмендететін негізгі құқықтық емес және ақпараттық-ұйымдастырушылық факторларды жою үшін төмендегідей ұсыныстарымызды келтіреміз:

Құқықтық бағытта:

1. Медиациялық рәсімнің мән-мағынасына құқық қолданушылардың біркелкі түсінік беруі мақсатында медиатордың қатысуымен өтетін татуластыру рәсімінің императивтік бастамасын нақты болмысқа сәйкес бекіту.

2. Соттан тыс медиациялық келісімдер мен татуласу туралы басқа да келісімдердің орындалу жүйесін заңды түрде бекіту.

3. Сотқа дейін татуластыру рәсімі арқылы реттелуге міндетті істердің категориясын енгізу. Басқа істер категориясы бойынша дауласушы тараптардың медиаторға жүгінуін міндеттеуді соттың құқығы ретінде қарастыру.

4. Бекітілген бейбіт келісімдердің санына қарай судьялардың қызметін бағалауды критерийлерінің бірі ретінде енгізу.

5. Еліміздің құқық жүйесін ескере отырып, шетел тәжірибесінің тиімді жақтарын енгізу.

Ал ақпараттық-ұйымдастырушылық шаралар қатарына медиатордың қатысуымен өткізілетін татуластыру рәсімінің тиімділігі туралы ақпаратты ауқымды түрде тарату.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Қазақстан Республикасының Азаматтық процесілік кодексі 2015 жылғы 31 қазан № 377-V ҚРЗ (05.07.2018 жылға дейінгі енгізілген өзгерістер мен толықтырулармен қоса) [Электрондық ресурс]. — Қолжетімділік тәртібі: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000377>.
- 2 Сулейменова У.А. Медиация: не доводить дело до суда / У.А. Сулейменова // Заңгер. — 2016. — № 10(183).
- 3 Скаков А. Медиация в Казахстане: опыт и практика применения / А. Скаков // Заңгер. — 2016. — № 10(183).
- 4 Батыс Қазақстан облыстық соты [Электрондық ресурс]. — Қолжетімділік тәртібі: <http://zko.sud.kz/kaz>.
- 5 Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты Төрағасының 2017 жылғы 26 қаңтардағы № 6001-1-17-7-4/16 өкімімен бекітілген «Даулардың жекелеген санаттары бойынша дауларды (жанжалдарды) медиация тәртібімен сотқа дейінгі реттеуді енгізу бойынша пилоттық жобаны іске асыру туралы» ереже [Электрондық ресурс]. — Қолжетімділік тәртібі: <http://sud.gov.kz/kaz/news/azamattyk-isterdin-zhekelegen-sanattary-boiynsha-daulardy-zhanzhaldardy-mediacya-trtibimen>.
- 6 Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі. 2015 жылғы 23 қарашадағы № 414-V ҚРЗ (13.07.2018 жылға дейінгі енгізілген өзгерістер мен толықтырулармен қоса) // Егемен Қазақстан. — 25.11.2015 ж. — № 226 (28704).
- 7 Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты Төрағасының 2016 жылғы 16 қыркүйектегі №6001-16-7-4/186 өкімімен бекітілген татуластыру рәсімдерін қолдану бойынша әдістемелік ұсынымдар [Электрондық ресурс]. — Қолжетімділік тәртібі: <http://sud.gov.kz/>.

А.К. Нуржанова, Л.С. Серикова

Особенности развития института медиации в Казахстане

В статье проводится систематическое исследование теоретических и правовых основ института медиации в гражданском судопроизводстве на государственном языке. Изучены уровень и особенности развития медиации в стране. Рассматриваются вопросы раскрытия преемственности института биев в казахском обществе и модернизации древней традиции и интеграции возможностей суда биев в примирительные процедуры. В порядке медиации определяются сходства и особенности урегулирования спора и заключения мирного соглашения. Исследование показало важность принципа примирения, т.е. медиации, — одного из важнейших правовых институтов гражданского права, с участием посредника в правовых отношениях, созданного в процессе посредничества. Определены эффективные методы разрешения конфликтов, такие как острые конфликты, которые опосредуют источник социального развития. Во время первоначального изучения нормативной и доктринальной природы медиации был определен уровень взаимодействия и взаимосвязи. Успешное осуществление практики примирения в правоохранительных органах связано с посредничеством сторон, доверием посредника, что является показателем успешного развития медиативной практики в стране. Медиация служит более важным целям, таким как поддержание нравственных и деловых отношений между гражданами.

Ключевые слова: медиация, медиатор, партисипативная процедура, примирительная процедура в суде, судья, защитник, Ассамблея народа Казахстана, кассационная инстанция, Международный правозащитный центр, государственная пошлина, судебные расходы.

A.K. Nurzhanova, L.S. Serikova

Development peculiarities of mediation institute in Kazakhstan

The article presents a systematic study of the theoretical and legal foundations of the Institute of mediation in the civil proceedings of the country in the state language. The level and features of development of mediation in the country are studied. The article is devoted to disclosure of the continuity of the Institute of biys in the

Kazakh society and modernization of the ancient tradition and integrate the court of biys in the conciliation procedure in the country. In mediation, the similarities and peculiarities of dispute settlement and the conclusion of a peace agreement are determined. Effective conflict resolution techniques have been discovered, such as acute conflicts that mediate the source of social development. During the initial study of the normative and doctrinal nature of mediation, the level of interaction and relationship was determined. The successful implementation of the practice of reconciliation in law enforcement is associated with the mediation of the parties, the trust of the mediator, which is an indicator of the successful development of mediation practice in the country. Mediation serves more important goals, such as maintaining moral and business relationships between people. In the Partial procedure, it is also established that practicing civil and labor rights, civil and other legal relations are involved in civilized practices in civilized countries.

Keywords: mediation, mediator, participatory procedure, conciliation procedure in court, the judge, the protector, the Assembly of people of Kazakhstan, the court of cassation, the international human rights center, the state duty, judicial costs.

Referenses

- 1 Kazakstan Respublikasynyn Azamattyk protsestik kodeksi 2015 zhyly 31 kasan No. 377-V KRZ [Civil Procedure Code of the Republic of Kazakhstan on October 31, 2015 No. 377-V]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000377> [in Kazakh].
- 2 Suleimenova, U.A. (2016). Mediatsiia: ne dovodit delo do suda [Mediation: do not bring the case to court]. *Zanger – Lawyer, 10 (183)*, 38, 39 [in Russian].
- 3 Skakov, A. (2016). Mediatsiia v Kazakhstane: opyt i praktika primeneniia [Kazakhstan: experience and practice of Mediation]. *Zanher – Lawyer, 10 (183)*, 40, 41 [in Russian].
- 4 Batys Kazakstan oblystyky soty [West Kazakhstan regional court]. *zko.sud.kz*. Retrieved from <http://zko.sud.kz/kaz> [in Kazakh].
- 5 Kazakstan Respublikasy Zhoharhy Soty Torahasynyn 2017 zhyly 26 kantardahy No. 6001-1-17-7-4/16 okimimen bekitilhen «Daulardyn zhekelehen sanattary boynsha daulardy (zhanzhaldardy) mediatsiia tartibimen sotka deiinhi retteudi enhizu boynsha pilottyk zhobany iske asyru turaly» erezhe [Regulation «on the implementation of the pilot project on the introduction of pre-trial settlement of disputes (conflicts) by mediation in certain categories of disputes», approved by the order of the Chairman of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan dated January 26, 2017 No. 6001-1-17-7-4/16]. *sud.gov.kz*. Retrieved from <http://sud.gov.kz/kaz/news/azamattyk-isterdin-zhekelegen-sanattary-boynsha-daulardy-zhanzhaldardy-mediatsiia-trtibimen> [in Kazakh].
- 6 Kazakstan Respublikasynyn Enbek kodeksi. 2015 zhyly 23 karashadahy No. 414-V KRZ [Labour code of the Republic of Kazakhstan. No. 414-V ZRK dated 23 November 2015 (with changes and additions as 13.07.2018 year)]. *Ehemen Kazakhstan – Kazakh truth*, 25.11.2015, No. 226 (28704) [in Kazakh].
- 7 Kazakstan Respublikasy Zhoharhy Soty Torahasynyn 2016 zhyly 16 kyrkuiektehi No. 6001-16-7-4/186 okimimen bekitilhen tatulastyru rasimderin koldanu boynsha adistemelik usynymdar [Methodological recommendations on the application of conciliation procedures, approved by the order of the Chairman of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan dated September 16, 2016 No. 6001-16-7-4 / 186]. *sud.gov.kz*. Retrieved from <http://sud.gov.kz/> [in Kazakh].